

PAGINA 3

Luthers visie op Europese crisis

PAGINA 3

Wat maakt het lichaam kwetsbaar?

PAGINA 5

Student begint nieuwe jeugdkerk

EN VERDER: Orgelconcerten: compleet oeuvre Anthon van der Horst ■ Vaticaankenner over Paus Franciscus ■ Gesprek over geweld in Midden-Oosten

'Engelen helpen ons bewustzijn'

ESTHER: 'IK GELOOF NIET IN engelen in de traditionele zin. Ik heb de indruk dat het leven een gelijke, uit dezelfde bron voortgekomen vorm van energie is, die over een bepaald bewustzijn beschikt. En dat daarin een zekere hiërarchie bestaat voor wat betreft de mate van bewustzijn. Engelen zijn, vermoed ik, een van de hogere bewustzijnsvormen. Ik vermoed dat engelen ons helpen in ons leerproces van bewustzijnsontwikkeling.' Collin: 'Ik geloof niet in engelen als onzijdige wezens met vleugels en een halo boven hun hoofd, die met een zweverige blik op de aarde neerkijken terwijl ze op een barokvool spelen. Een engel zie ik niet zozeer als een we-

zen, maar als een handeling. Een actie van barmhartigheid of medeleven met een mens, dier of plant. Iemand die zonder ogenschijnlijk eigenbelang een an-

Wat versta je onder een engel?

'De grootste crimineel kan engel worden'

INTERVIEW Wanneer is iets of iemand een engel? KDH vroeg het een aantal Hagenaars. Aan Collin en Esther, die niet ter kerke gaan, en aan Thea van Urk Dam, trouw bezoeker van de Bethlehemkerk.

der individu helpt, heeft dan een "engelmomentje". Door zo'n daad kan ook de grootste crimineel geraakt worden, en daardoor zelf van tijd tot tijd een engel worden.'

'Een engel is geen wezen, maar een handeling'

Rondom de troon

Thea: 'Engelen bevinden zich rondom de troon van God om hem te aanbidden en zijn opdrachten uit te voeren. Bijbelverhalen getuigen van hun bestaan. In

Mattheüs 26:53 zegt Jezus bij zijn gevangenneming, dat hij twaalf legioenen engelen te hulp had kunnen roepen, als hij bevrijd had willen worden. God, de Here der heerscharen, geeft engelen de opdracht een boodschap te brengen, te beschermen, te strijden en om zijn oordelen uit te voeren. Engelen verschijnen soms zichtbaar in mensengedaante. De profeet Elia joeg zijn vijanden met een waar engelenleger schrik aan. De Israëlieten, hoewel klein in aantal, krijgen in hun oorlogen bijstand van engelen. Een aanval op een zendeling gaat bijvoorbeeld niet door omdat de man opeens niet meer alleen blijkt te zijn. Wanneer ik van huis ga bid ik om be-

KDH over engelen

Dit nummer is voor een deel aan engelen gewijd. Het engelengeloof leeft, zo blijkt, onder brede lagen van de bevolking. Waarom? En wat betekent dat voor ons? Het is niet weg te denken uit de Europese christelijke cultuur. Tal van kerken zijn met engelen versierd. Niet vreemd: in de Bijbel duiken 'engelen' of 'bodes' 526 keer op. Aan het begin van de Advent, dit jaar op 29 november, wordt verteld over engel Gabriël, die volgens de bijbelverhalen aan Maria de boodschap brengt dat zij de geboorte van het Kerstkind kan verwachten.

ENGELLEN IN KERKEN: TEKST EN FOTO'S MARGOT C. BERENDS

scherming van engelen voor mijzelf en mijn huis. Je hoort weleens dat engelen verkeersongelukken afwenden. Niet alle engelen zijn gezanten van Christus. Ook satan heeft zijn engelen, die de mensen met schone schijn en vergankelijk geluk misleiden.'

ROBERT REIJNS

Mariët Herlé en Anne Roffel

Moeder en dochter, op zoek naar spiritualiteit

Anne Roffel en Mariët Herlé: 'Geloven doe je met hoofd, hart en handen'.

INTERVIEW Moeder Mariët en dochter Anne praten samen over religie en spiritualiteit. Moeder gelooft 'met de handjes'. Dochter geeft yoga. Maar moeder zou best 'heilig willen huppelen'.

Mariët Herlé en Anne Roffel zijn moeder en dochter. Aan een keukentafel in de Vruchtenbuurt wisselen ze uit wat religie en spiritualiteit voor hen betekent en hoe dat de manier waarop ze in de samenleving staan, beïnvloedt. 'Als ik humanist was, zou ik hetzelfde doen. Ik vind het moeilijk om het aan gelovig zijn vast te knopen.' Mariët

heeft net enthousiast verteld over het Straatpastoraat en de vrijdagse diensten-met-maaltijd-na in het Stads-klooster. Zij koopt daar 'voor 120 man, in zulke ketels'. Maar ze heeft er ook bedenkingen bij: 'In een beschaafd land zou het straatwerk van de pastores structureel gefinancierd moeten worden, zouden de maaltijden uit belastinggeld betaald moeten worden, en niet met tijdelijke subsidie en giften bij elkaar gehaald.'

Als fractievertegenwoordiger van GroenLinks in de gemeenteraad werkt Mariët aan een discussienota over een socialere bijstand: 'Mensen in de bij-

stand zouden vrijer gelaten moeten worden en gestimuleerd meer eigen initiatief te ontplooiën. Al die controles kosten veel geld en leveren weinig op. Zo probeer ik via de politiek een switch naar een andere levenshouding te bereiken. Geloven doe je met hoofd, hart en handen. Ik ben meer van de handjes, met alle respect voor mensen die mediteren of theologie bedrijven.' Bij Anne zaten spiritualiteit, idealisme en de intentie mensen te helpen lange tijd 'op slot'. Toen ze uiteindelijk yogales gingen geven vond haar moeder haar 'net een zendeling'. Anne: 'Omdat ik

'Die ongelovige kleinkinderen waren toch goeie mensen'

vond dat iedereen yoga moest doen. En nog: als meer mensen op die manier met hun lijf en ademhaling bezig zouden zijn, zou iedereen gelukkiger worden en de wereld een stuk beter. Het is makkelijk om tot rust te komen in een veilig yogastudiootje, maar het gaat vooral over wat je doet als je de studio uitgaat. Daarom voelt ik me verbonden met Zen Heart Sanga, een boeddhistische gemeenschap die ook sociale projecten organiseert.'

Lees verder op pagina 2

Preek van de leek in Kloosterkerk

Rosita Steenbeek over joods verzet

AGENDA Voor de tweede maal nodigt de Kloosterkerk 'leken' op de kansel. Een van hen is de schrijfster Rosita Steenbeek.

De schrijfster Rosita Steenbeek is op 8 november de tweede spreker in de serie Preek van de Leek. Een dag later wordt de Kristallnacht herdacht, de aanval in 1938 in Duitsland van nazi's op joodse gebouwen. In haar lekenpreek belicht ze de figuur van de oudtestamentische joodse koningin Esther, die met succes haar leven op het spel zette om haar volk te redden. De vijanden worden gedood. Hoe verhoudt zich dat, aldus Steenbeek, met het nieuwtestamentische liefdegebed om juist geen kwaad met kwaad te vergelden? Die vraag heeft alles met Rosita Steen-

beeks familiehistorie te maken. De Duitse nazigeschiedenis, in combinatie met de traditie van jodendom en christendom, wordt beschreven in haar nieuwe historische roman *Rose*, opgehangen aan het levensverhaal van haar Duitse joodse grootmoeder, die in het interbellum met een Nederlandse predikant trouwde. Zelf had Rosita ook dominee willen worden, maar het werd letterkunde. Het resultaat is een reeks mooie romans, en verder aanstekelijke boeken over Rome, waar ze woont.

Andere lekenprekers deze maand zijn oud-Shelldirecteur Jeroen van der Veer (1 november), oud-minister Jan Pronk (15 november) en directeur van Oxfam-Novib Farah Karimi (22 november). De bijeenkomsten zijn op zondagmiddag tussen 17 en 18 uur.

PGG wil leren van verleden

De Protestantse Gemeente te 's-Gravenhage kijkt zaterdagochtend 14 november met een groot en gevarieerd gezelschap terug op de ingrijpende reorganisatie van de afgelopen jaren. Behalve leden van kerkeraden en predikanten zijn ook geïnteresseerde gemeenteleden welkom. Doel is van het verleden te leren en een brug naar de toekomst te slaan. De bijeenkomst maakt deel uit van een 'visietraject' van de PGG dat volgend jaar een vervolg krijgt. De bijeenkomst is van 9.30 tot 13.30 uur in de Bergkerk. Aanmelden bij Margriet Quarles, e-mail: mqarlesvanufford@pkn-denhaag.nl

PAG. 4: OP ZOEK NAAR EEN TOEKOMSTBESTENDIGE PROTESTANTSE KERK. EN: 'ONMISBAAR MAAR ONZICHTBAAR'.

FOTO'S: MCKINLEYFIELDMAN PHOTOGRAPHY

FOTO: MATTHIJS TERMEER

FOTO: ROSITASTEENBEEK.COM

Portret: Cees Pak (90)

‘Ik mis nu het buurtgevoel’

INTERVIEW Negentig jaar oud is hij. Hij heeft wel het een en ander zien veranderen in het Laakkwartier. Cees Pak is voormalig zuivelhandelaar, zanger bij Kerk in Laak en al 65 jaar buurtbewoner. ‘Voor geen goud ga ik terug naar mijn geboortedorp.’

NEE, EEN HAAGS ACCENT HEEFT hij nooit ontwikkeld. Aan de spraak van Cornelis Jan (‘Cees’) Pak (90) is duidelijk te horen dat hij oorspronkelijk uit het Utrechtse polderland afkomstig is, uit Kamerik bij Woerden. Zijn vader had een veevoederbedrijf. ‘Op mijn achtste zat ik al op het melkblok. Op mijn zestiende molk ik vijftientig koeien. Ik heb wat afgewerkt toen.’ In zijn geboortestreek was begin jaren vijftig een overschot aan boeren. Pak waagde de sprong en verhuisde met zijn vrouw naar het Haagse Laakkwartier, waar hij nu – 65 jaar later – nog steeds in hetzelfde huis woont. Het echtpaar begon een zuivelzaak aan huis en een melkwijk in de buurt.

‘Toen was de lol er goed af’

‘Alles om je heen was één familie’, herinnert Pak zich. ‘In de straat waren twee kruideniers, twee melkboeren, een schoenmaker en een sigarenwinkel. Er was een andere sfeer dan nu. Je had meer contacten, het was veel gezelliger.’ Vaak lag het geld voor de melk al klaar voordat Pak langskwam met zijn vijf literbus, waaruit hij hele of halve ‘maten’ (li-

ters) schonk. In 1974 stopte hij met de winkel en de melkwijk, toen de eerste Albert Heijn opdook. ‘De mensen kregen de melk nog goedkoper dan ik moest betalen aan de fabriek. Toen was de lol er goed af.’

Longen gebruiken

Hoewel Pak nog tot 1988 doorwerkte bij een frisdrankendepot en een SRV-grossier, was het jaar dat de winkel sloot een keerpunt in zijn leven. De hervormde en naar eigen zeggen ‘erg gelovige’ Pak werd lid van de kerkeraad van de toenmalige Andreaskerk (Laakkapel). Vijftientig jaar deed hij dat, waarvan tien jaar als penningmeester van de diaconie. Pak bezocht behoeftige mensen en ondersteunde hen namens de kerk. Eind 2009 kende de gemeente Den Haag hem een Stads-speld toe.

Het was ook in 1974 dat Paks vrouw tegen hem zei: ‘Ga nu maar bij de zang.’ De liefde voor het zingen stamt uit zijn vrijgezellentijd, toen hij in Kamerik in een koor zong (‘dorpszang, dat mocht geen naam hebben’). Pak begon bij het kerkkoor en versterkt sinds een goede vijftientig jaar de cantorij van Kerk in Laak in buurt- en kerkhuis De Oase. Daarnaast zingt hij in het Ontmoetingskoor van de Abdijkerk in Loosduinen. ‘Ik zing graag. Dat geeft ontspanning, een heerlijk gevoel. Je gebruikt je longen, je gooit alles naar

buiten.’

Hij toont een map met liederen, waaronder *Ja zuster, nee zuster, De kat van Ome Willem* en *Mijn opa*. Het koor zong ze laatst in een bejaardenhuis. ‘Dat vinden ze prachtig, die oude mensen.’

Aardappels

Pak lijkt te vergeten dat hij zelf ook niet meer zo jong is. ‘Als je zegt dat ik negentig ben, kan ik het zelf ook niet geloven. Ik voel me helemaal niet oud. Ik kook zelf nog, doe boodschappen en ik ga eens iemand bezoeken.’ Iedere derde maandag van de maand eet hij bij de buurtmaaltijd in De Oase.

Goed contact met andere nationaliteiten

‘Vaste prik, ik sla het nooit over. Ze doen alles zelf, schillen de aardappels ook zelf. Gezellig. Ik ken iedereen.’ Verlangen naar vroeger doet Pak niet, hoewel hij het buurtgevoel mist. Nu zijn er in de wijk ‘heel andere nationaliteiten en culturen’. Maar Cees Pak meldt trots dat hij met zijn Surinaamse bovenburen en een Pools gezin verderop in de straat een ‘goed contact’ onderhoudt. Naar Kamerik zou hij ‘voor geen geld’ meer terug willen.

MATTHIJS TERMEER

Cees Pak woont al vijftenzestig jaar in hetzelfde huis in het Laakkwartier.

advertentie

Wie wil jij ZIJN voor de kinderen van morgen?

KARAKTERGROEI TALENTEN ONTWIKKELEN
SAMEN LEREN HART VOOR KINDEREN
BOEIEND LESGEVEN

Ben jij een doener met doorzettingsvermogen? Wil je werken in het basisonderwijs? Woon je in Den Haag of omgeving en wil je studeren aan een top-Pabo? Dan is de **Praktijkpabo** echt iets voor jou! De Praktijkpabo is een variant op onze opleiding Leraar Basisonderwijs. Je kunt rekenen op toponderwijs!

Praktijkpabo op de CHE:

- 2 dagen stage op een christelijke basisschool
- 1 dag in de week colleges in Ede
- 2 dagen zelfstudie via digital learning

Open Avond
donderdag 29 oktober 2015
19.30 - 20.30 uur

Basisschool Tamar,
Fluitenbergstraat 6, 2545 NL, Den Haag

Meer weten? Kijk op: www.che.nl/praktijkpabo

Mariët en Anne

Vervolg van pagina 1

Mariët komt uit een gereformeerd nest, maar ‘Amsterdams gereformeerd, dus progressief’. Toen haar huwelijk eindigde, kwam ze met de kleine Anne in Woerden. ‘In de gereformeerde kerk daar voelde ik me niet thuis. Als alleenstaande moeder leek ik niet welkom en ze liepen er twintig jaar achter. Toen ben ik afgehaakt.’

Anne: ‘In de zesde klas van de – christelijke – lagere school was ik er wel uit wat ik wel en niet geloofde. Ik heb alle ruimte gehad om vragen te stellen. Aan jou. En aan opa, die aan het eind van zijn leven zachter werd, omdat hij niet uitkwam met het geloof en die ongelovige kleinkinderen, die toch goeie mensen waren. Zouden die dan niet in de hemel komen?’

Heilig huppelen

Mariët: ‘Een oud-tante heeft zich vanuit haar strenge achtergrond nu aangesloten bij een Ekklesia-achtige groep. Ze doen aan meditatie-dansen, “heilig huppelen” zegt zij. Bij zo’n groep zou ik ook wel kunnen horen.’

Anne: ‘Ik wil me niet binden aan wat voor organisatie ook die uit naam van de club de vreselijkste dingen doet. Daarom ben ik geen belijdend christen of boeddhist.’

‘Maar je kleit wel boeddha’s.’

‘Omdat ik de symboliek daarvan inspirerend vind. Misschien maak ik over een paar jaar Mariabeelden. Ik zoek mijn boeddha-natuur, of mijn christus-wezen. In mezelf, niet in een kerk of bij een goeroe.’

Mariët: ‘Ik ben daar dubbel in, ga niet meer naar de kerk, maar heb toch liever wel een gevestigde organisatie, met tradities en wortels.’

Mariët: ‘Ik zing in het MOC-koor, maar is dat spiritueel? Bij de Sinterklaasintocht ben ik ontroerd, als ik het Wilhelmus hoor ook.’

Anne: ‘Het laat wel je hart open gaan.’

‘Maar dat zou ik geen religie of spiritualiteit durven noemen.’

‘Dat heb ik dan uit jouw opvoeding meegekregen: in mijn lessen chant ik geen mantra’s, spreek ik geen Sanskriet. Niet omdat ik dat niet fijn vind, maar ik vind dat vals sentiment. Je probeert daarmee mensen te bereiken en aan je te binden, terwijl ik vind dat het iets individueels moet zijn. Jezus, Boeddha, Mohammed, ze beleden allemaal liefde, maar waren nog geen christen, boeddhist, moslim. Veel mensen vinden houvast aan een stroming prettig. Ik vind het interessanter hen uit te dagen uit te zoeken wat bij henzelf past.’

Nooit belazerd

De schelp op de etalageruit van Annes yogastudio iMoves staat voor karma. ‘De spiraal van geboorte en wedergeboorte. Ik geloof dat wat je doet bij je

terugkomt – het basisprincipe van wie goed doet goed ontmoet. Soms komen er mensen bij me die graag yoga zouden doen, maar het niet kunnen betalen. Dan vraag ik of ze een keer kunnen komen schoonmaken of op mijn kinderen passen. Want juist als het niet goed met je gaat, heb je yoga zo nodig. Ik weet zeker dat ik daarin nog nooit belazerd ben.’

NELLEKE DE JONG-VAN DEN BERG

Aandachtscentrum exposeert iconen

Het Aandachtscentrum exposeert de komende maanden meer dan twintig iconen van kunstenaar Eltjo Limborgh. Zoals een bijzonder drieluik met Christus, Maria en Johannes de Doper in Italo-Kretenzische stijl. Maar ook schilderijen van Maria met het Christuskind, Joris en de Draak, de Russische Kazanskaja en een afbeelding uit het *Book of Kells*.

MAANDAG 9 NOVEMBER T/M 11 JANUARI. AANDACHTSCENTRUM, SCHOOLSTRAAT 18.

advertentie

Faber
uitvaartzorg

Met jarenlange ervaring in uitvaartverzorging, kunnen wij u altijd op een passende wijze bijstaan.

Persoonlijke aandacht en een hoge kwaliteit van dienstverlening staan bij ons hoog in het vaandel.

U kunt altijd vrijblijvend uw uitvaartwensen met ons bespreken.

Ongeacht of en waar u verzekerd bent.

070 - 22 10 579
dag en nacht

www.faberuitvaart.nl info@faberuitvaart.nl 070 - 22 10 579

Allerzielen en Eeuwigheidszondag

Steentjes van Annie en Lammy: 'Het is een enorme leegte'

Naar Annie van der Plaat (93) en Lammy van der Velde (91) gaan dierbare gedachten uit.

INTERVIEW In november herdenken we de overledenen van het afgelopen kerkelijk jaar. Nelly van der Velde hoort in de Marcuskerk twee namen noemen.

ROOMS-KATHOLIEKE KERKEN staan op Allerzielen (2 november) stil bij de mensen die ons dit jaar zijn voorgedaan. Protestantse kerken herdenken de overledenen op Eeuwigheidszondag, de laatste zondag van het kerkelijk jaar, dit jaar op 22 november. In de vieringen worden hun namen genoemd. Nabestaanden kunnen daar bij zijn. De rituelen verschillen per kerk: er zijn rozen, kaarsen of foto's. De Marcuskerk in Moerwijk heeft ste-

nen met daarop de namen en data van de overledenen. In een schaal voorin de kerk liggen de stenen van Annie van der Plaat (93) en Lammy van der Velde (91), de moeder en schoonmoeder van Nelly van der Velde. Ze zijn kort na elkaar overleden in juli en augustus. 'Voor en na onze vakantie waren ze ineens allebei weg. Het is een enorme leegte', zegt de (schoon)dochter.

Op de lijst

Beide dames leerden elkaar kennen in de toenmalige Morgensterkerk en waren op het laatst als 'zussen' zo hecht. Ze kwamen veel bij elkaar over de vloer. Op de fotowand in de kerk staan ze dan ook samen op één plaat. 'De laatste jaren grapte mijn moeder van-

uit haar rolstoel tegen de dominee: ik sta dit jaar nog niet op de lijst hoor.' Daarmee bedoelde ze de lijst met namen van overledenen die op de laatste zondag van het kerkelijk jaar wordt voorgelezen tijdens de speciale viering. Nabestaanden mogen dan een kaars aansteken en de steen meenemen naar huis. Die steen is op de eerste zondag na het sterven in de schaal gelegd. Van der Velde: 'De schaal is overvol, allemaal met bekende namen. Dat is best heftig. Het ritueel vind ik mooi, het voegt echt iets toe.'

De gedachten zullen op die zondag ook teruggaan naar de tijd dat haar moeder opgebaard lag in het stiltecentrum. Ook de afscheidsdienst in de kerk was bijzonder, vertelt ze. Op een filmpje was haar moeder te zien die de

'Voor en na onze vakantie waren ze ineens allebei weg'

gemeente toesprak nadat ze een spelje had gekregen voor haar inzet als vrijwilliger. De woorden zullen dochter Van der Velde altijd bij blijven. 'Al wat gedaan werd uit liefde voor Jezus zal blijven bestaan.' Tegen de herdenking ziet ze wel een beetje op. 'Maar het is ook mooi en warm met alle bekende om ons heen. De gemeente voelt als familie.'

HANS HEMMES

Uitbundige Mexicaanse Dag der Doden

Doodshoofdjes van snoep

INTERVIEW Als de zielen van de overledenen terugkeren op aarde, mag hen niets ontbreken. Daarom is er in Mexico dodenbrood en worden er grappige gedichten over de doden geschreven. Elena Lopez-de Bruijne vergelijkt het met het vieren van Sinterklaas.

Een Mexicaanse gedachtenistafel voor zielen.

MENSEN DIE NIET IN MEXICO geboren zijn, kijken vreemd aan tegen de uitbundige manier waarop daar de doden worden herdacht. Dat weet Elena Lopez-de Bruijne, verbonden aan de Agneskerk, als geen ander. Ze woont al 45 jaar in Nederland, maar groeide op in Zuid-Amerika. Een grotere tegenstelling tussen het ingetogen Allerzielen en de Dag der Doden (*Día de Muertos*) is niet voor te stellen. Volgens het eeuwenoude geloof van indianen in Mexico keren de zielen van overledenen op 1 en 2 november terugga op aarde. Zij worden welkom geheten met kleurrijk versierde altaren waarop hun lievelingseten en -drinken staat. Het mag de zielen en de levenden aan niks ontbreken. In winkels is volop snoepgoed te koop in

de vorm van skeletten en doodshoofden. Soms ook met de namen van de doden erop. De bakkers maken speciaal Doodsbrood. 'Een soort oliebollet. Dat eet je gewoon, het is heerlijk.'

Sprookjesachtig

Elena vergelijkt het feest met Sinterklaas. 'Dan is er ook suikergoed en marsepein.' Een andere overeenkomst is dat er korte gedichten worden geschreven met grapjes over de overledenen. Alles wat je kwijt wilt over rare gewoontes of vreemde voorvallen kun je kwijt in zo'n verhaal. Nabestaanden kunnen er hartelijk om lachen. En waar we in Nederland Zwarte Piet binnenhalen, verven de Mexicanen hun gezichten als doodshoofden in wit en zwart en met sprookjesachtige versieringen.

'Het is allemaal heel licht. Dood zijn gebeurt gewoon, we gaan toch allemaal. Vanaf het moment dat je geboren wordt, is elke dag er eentje minder dat je leeft.'

Elena werkte haar leven lang op ambassades in verschillende Europese landen, maar heeft contact gehouden met familie in Mexico. Het feest van de Dag van de Dood viert ze hier niet. In haar woning heeft ze een bescheiden gedachtenistafel gemaakt voor haar man die een jaar en acht maanden geleden overleed. Een foto en bloemen. In gedachten is hij het hele jaar sowieso bij haar, rituelen of niet.

HANS HEMMES

Retraite over de zin van werken

Wanneer is iemand loonslaaf? Aristoteles bepleitte dat ieder werk, om werkelijk menswaardig te zijn, waarde toevoegt aan mens en maatschappij. Hoe zien wij dat (bij ons) zelf? Pater Thomas (broeders van Sint Jan) nodigt iedereen uit voor een bezinningsweekende over dit thema, vooral aan de hand van Aristoteles.

VRIJDAG 13 T/M ZONDAG 15 NOVEMBER, VANAF 18:30 UUR, € 95. WILLIBRORDUSHUIS, OUDE MOLSTRAAT 35.

Jozef-engel in de Elandstraatkerk

Op het Jozefaltaar in de H. Ignatius van Loyolakerk (Elandstraat) staat aan de rechterkant deze engel. Engelen speelden in het leven van Jozef een belangrijke rol. Er verschijnt er één aan hem om duidelijk te maken dat hij voor Maria moet zorgen, naderhand dat hij moeder en kind in veiligheid moet brengen. En ten slotte dat ze vanuit hun vluchtadres veilig naar huis kunnen terugkeren. De tekst 'Ite ad Joseph' (Ga maar naar Jozef) slaat op de oudtestamentische Jozef. De farao zegt dit als uitgehongerde mensen bij hem komen vragen om voedsel. Christenen passen deze woorden toe bij de Jozef uit het Nieuwe Testament.

Informatieavond zorg en welzijn

De Gemeente Den Haag wil dat steeds meer burgers en vrijwilligersorganisaties (zoals kerken) taken vervullen op het gebied van zorg en welzijn. Waar liggen de kansen en waar de grenzen? Stichting Mara en Stek verzorgen hier een avond over. Deelnemers kunnen bij deskundigen aan tafels schuiven om te praten over verschillende onderwerpen: de geestelijke gezondheidszorg, schuld en armoede, sociale wijkzorgteams, ouderen, mantelzorg, intercultureliteit en zorg. Bob Meerstadt ('programmamanager participatie') en Heleen Joziassie (predikant en consultant maatschappelijke activering) reflecteren op de uitkomsten. Organisatie: Stichting Mara en Stek.

MAANDAG 16 NOVEMBER, 17:45-21 UUR (MAALTIJD: 17:15). OPGAVE BIJ ESTHER BRANS: EBRANS@STEKENDENHAAG.NL, (070) 318 16 16.

Studieweekend over het lichaam

Als er een geest is, wat zegt ons lichaam daar dan over? Wat maakt het mannen- en vrouwenlichaam zo mooi en kwetsbaar? De broeders van Sint Jan nodigen belangstellenden uit voor een studieweekend over de theologie van het lichaam.

VRIJDAG 6 T/M ZONDAG 8 NOVEMBER, 18:30-16:30 UUR. WILLIBRORDUSHUIS, OUDE MOLSTRAAT 35. OPGAVE: WILLIBRORDUSHUIS.NL.

Beschermengel, een van de vierhonderd

De koster van de Elandstraatkerk, nooit verlegen om een praatje, vertelt dat het er 'stikt van de engelen'. 'Neem maar een schepnetje mee', zegt hij. Er was eens een schoolklas op bezoek waarvan de kinderen de engelen in de kerk moesten tellen. 'Ik heb me gek gelachen', aldus de koster. De kinderen telden er vierhonderd. Waaronder deze beschermengel.

Luthers visie op de vluchtelingen crisis

Vluchtelingen doen dramatische pogingen om Europa te bereiken. Westerse landen worstelen over een rechtvaardig toelatingsbeleid. Kerken bepleiten ruimhartigheid. Toen Europa in de zestienste eeuw zich in een crisis bevond, trad Luther op. Heeft deze tijd een nieuwe Luther nodig? Prof. Marcel Slot, theoloog aan de Universiteit van Tilburg, komt daarover vertellen en discussiëren in de Lutherse kerk. Organisatie: Parochie Maria Sterre der Zee en de Evangelisch-Lutherse gemeente i.s.m. de Haagse Gemeenschap van Kerken.

ZONDAG 8 NOVEMBER, 16-17 UUR.

Bosbeskapel koppelt vraag en aanbod in de wijk

Voor een opa ga je naar het Beursplein

REPORTAGE Zoek je iemand om muziek mee te maken, te wandelen of om te fietsen? Een opa? Wil je anderen laten zien hoe je merklappen borduurt? Vraag en aanbod uit de wijk vinden elkaar op het Beursplein van de Bosbeskapel. Iedereen loopt binnen voor een praatje, minicursus of presentatie.

OP DEZE WOENSDAG STAAT EEN GROEPJE buurtbewoners in de keuken rond Bosbespredikant Martin Koster. Hij heeft het recept voor een anijskoek, een duurzame cake, dat hij eens uit wil proberen. Het is eerst nog even puzzelen hoe de oven werkt, maar dan kunnen de handen uit de mouwen. De deelnemers mogen zakjes openscheuren en Martin hel-

Ontploffingsgevaar: het is lachen in deze kerkkeuken

pen. 'Een anijs snuiven, misschien wordt je er wel high van', zegt hij. Hilariteit. 'Je moet oppassen dat de gist en het zout elkaar niet raken. Stel je voor dat de zaak ontploft.' Het is lachen in deze keuken. Het beslag gaat voor een uurtje in de oven.

Koster is een van de bedenkers van het Beursplein, waar vraag en aanbod elkaar vinden. Het idee ontstond toen hij in het Westland werkte. Burgemeester Sjaak van der Tak benaderde ker-

ken of die meer konden betekenen voor de gemeenschap. Ze staan middenin de wijk, hebben ruimten die doordeweeks vaak leegstaan en soms ook keukens. Koster nam het project mee naar Den Haag. 'We maken het niet te ingewikkeld. Mensen worden uitgedaagd om wat te laten zien.'

Open tuin

De ruimte vult zich met een sterke anijsgeur. Even een luchtje scheppen in de prachtige tuin achter de kerk, aan een grote sloot. Vrijwilligers zijn druk bezig wat herfstbladeren weg te halen. Op woensdagen is dit een open tuin voor de buurt. Er zijn banken neergezet.

Een oudere man raakt niet uitgepraat over de flora en fauna. 'In het voorjaar is het hier geel van de narcissen. We zijn de enige Haagse tuin met zo'n mooie sloot. Ik zag er futen, meerkoeien, een uil en een specht in die boom daar en laatst nog een ijsvogel.' Een vrouw komt erbij staan. 'Het is prachtige rustplek. Niemand verwacht het hier, achter de kerk.'

Binnen luisteren bewoners intussen aandachtig naar Trijnie van Spanning, die veel van handwer-

Martin Koster presenteert zijn heerlijke anijscake.

ken weet. Zij houdt een Friese merklap omhoog. Het publiek heeft bewondering voor haar 'priegelwerk', zoals een oudere vrouw dat noemt. Aan een ander tafeltje zit Felix, medewerker van

stichting Papyrus, achter een laptop. Zijn organisatie is op het Beursplein voor vragen over formulieren van instanties, of over schuldhulpver-

'We zijn de enige Haagse tuin met zo'n mooie sloot'

lening. 'Veel mensen met schulden schamen zich. Ze komen niet meer van de bank af, maar moeten actief worden.' Een gesprek hier is gratis, voor ingewikkelder zaken verwijst hij naar het hoofdkantoor in Rijswijk.

Hobbelpaard

Een jonge vrouw loopt binnen met op haar arm een kleine jongen. Eva is net in de wijk komen wonen en vond een flyer voor het Beursplein in de bus. 'We zijn op zoek naar een opa en oma. Het kan zijn dat een van u dat wordt.' Martin verrast het kind met een hobbelpaard en bewoners geven Eva tips over peuterspeelzalen in de buurt. Iemand haalt de anijskoek uit de oven. Hij wordt met applaus begroet. Het jochie zit dan al op schoot bij Martin en wil niet meer van zijn zijde wijken. Hij heeft een opa gevonden.

HANS HEMMES

ELKE WOENSDAG 10-12 UUR, BOSBESKAPEL.

Haagse protestantse gemeente denkt na over toekomst 'Zijn is de ziel, is luisteren'

INTERVIEW Na een tijd lang noodgedwongen over getallen te hebben nagedacht, gaat de protestantse gemeente van Den Haag nu het gesprek aan over de inhoud. Wie zijn we, wat willen we uitstralen? De eerste bijeenkomst is deze maand.

'SNOEIEN OM TE GROEIEN' WAS DE AFGELOPEN vijf jaar het motto van ds. Ijjo Akkerman, voorzitter van de Algemene kerkeraad (AK) van de Haagse protestantse gemeente. 'Een tijd lang was onze opdracht noodgedwongen: "Eerst de middelen veiligstellen, dan verder kijken."'

De financiële situatie van de Protestantse Gemeente te 's-Gravenhage (PGG) was in 2010 zo slecht, dat er pijnlijke stappen moesten worden gezet: sluiting van kerken, opheffing van predikantsplaatsen en samenvoeging van wijkgemeenten.

Dat proces is nu afgerond en de tijd is aangebroken om inhoudelijk na te denken over hernieuwde samenwerking, opbouw, inspiratie, nieuw élan. Procesbegeleider Jan Grotendorst (Stek) en Akkerman vertellen hoe dat proces vorm begint te krijgen.

Leren van verleden

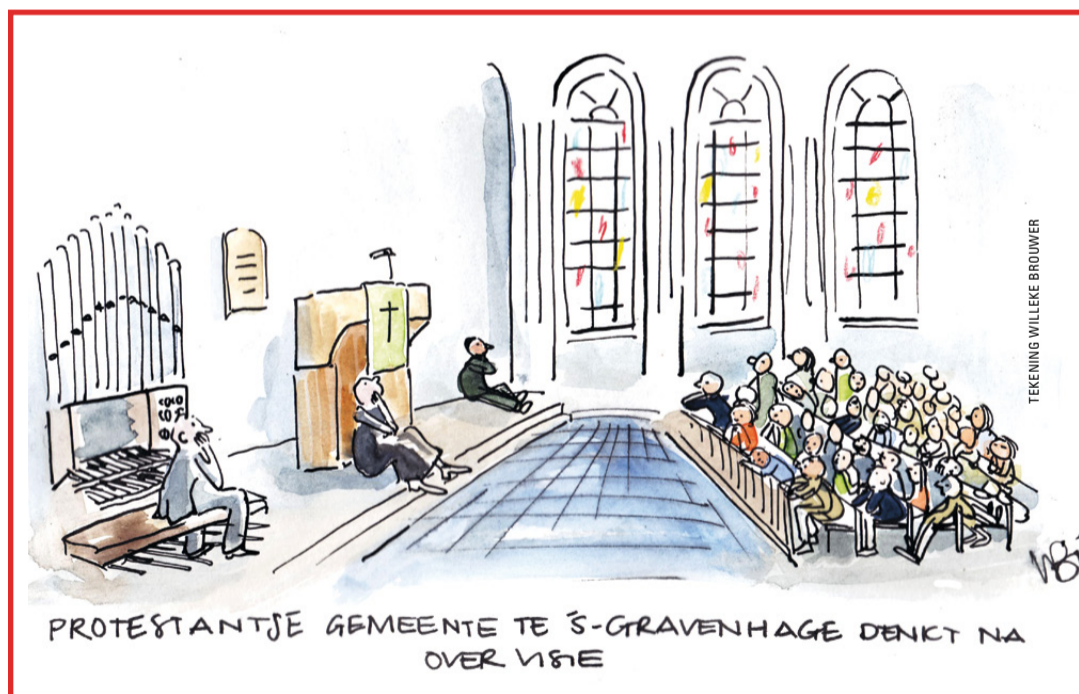
In dat kader is er op zaterdagochtend 14 november in de Bergkerk een bijeenkomst waarop mensen uit alle geledingen van de PGG welkom zijn (zie de aankondiging op pagina 1). Grotendorst: 'Onder professionele leiding van trainer, procesbegeleider en coach Jodien van Ark gaan we open in gesprek over de belangrijkste onderwerpen die de wijkgemeenten en de AK op die dag zelf inbrengen. Het doel is leerpunten te benoemen, ideeën uit te wisselen en tot heldere stappen te komen voor de toekomstige samenwerking tussen AK en wijkgemeenten.'

Aan het begin van de ochtend is er – na een gezamenlijk liturgisch moment – eerst ruimte om stil te staan bij hoe het herstructureringsproces is beleefd, wat er goed en wat er verkeerd ging. 'Als je een visie wilt ontwikkelen, is het belangrijk om samen op een open en respectvolle manier te leren van het verleden', zegt Grotendorst.

Winkeltje

Akkerman en Grotendorst benadrukken dat deze gezamenlijkheid van levensbelang is voor de Haagse protestantse kerken. Akkerman hierover: 'Voor de herstructurering bestond protestants Den Haag grotendeels uit een aantal dorpen met ieder een eigen winkeltje: de wijkkerk. Maar nu staan we er samen voor.' En Grotendorst: 'Het is belangrijk om in alle verscheidenheid ook de eenheid – dat wat ons bindt – te benoemen om een duidelijk gezicht te krijgen.'

De bijeenkomst wordt een eerste plaatsbepaling in een visie- en beleidsproces, waarin de volgende stap een inspirerende dag in het voorjaar is. Daarop staat een toekomstbestendige protestantse kerk in de Haagse samenleving centraal. Grotendorst en Akkerman zijn hoopvol over het feit dat de protestantse gemeente in dit positieve omslagpunt zit. Zoals Akkerman het verwoordt: we hoeven nu niet meer na te denken over het 'hebben', maar over het 'zijn'. Ter illustratie citeert hij het gedicht 'Hebben en zijn' van Ed. Hoornik:

PROTESTANTSE GEMEENTE TE 'S-GRAVENHAGE DENKT NA OVER VISIE

Op school stonden ze op het bord geschreven. Het werkwoord hebben en het werkwoord zijn; hiermee was tijd, was eeuwigheid gegeven, de ene werkelijkheid, de ander's schijn.

Hebben is niets. Is oorlog. Is niet leven. Is van de wereld en haar goden zijn. Zijn is, boven die dingen uitgeheven, vervuld worden van goddelijke pijn.

Hebben is hard. Is lichaam. Is twee borsten. Is naar de aarde hongeren en dorsten. Is enkel zinnen, enkel botte plicht.

Zijn is de ziel, is luisteren, is wijken, is kind worden en naar de sterren kijken, en daarheen langzaam worden opgelicht.

MARGOT C. BERENDS

Toekomst van de PGG

Onmisbaar en onzichtbaar

OPINIE De Protestantse Gemeente te 's-Gravenhage kijkt terug en werkt aan beleid voor de toekomst. Hoe kunnen we leren van het verleden?

HET IS EEN VOORTREFFELIJK IDEE, BIJ wijze van zelfreflectie een ochtend te wijden aan de gevolgen van de ingrijpende reorganisatie van de Haagse Protestantse Gemeente (PGG) van de afgelopen jaren. Maar om de nog altijd levende gevoelens van boosheid bij tal van gemeenteleden recht te doen, is méér

In de tweede plaats zijn de grenzen van de nieuwe combinaties problematisch gebleken. Eén nieuwe wijk, Zuid-west, omvat de helft van de hele PGG, en heeft er ook nog het grootste deel van de Valkenboskerk gemeente bijgekregen. De 'Valkenbos' is het absolute weeskindje geworden: vormalen in de procedures, de leden verstrooid over de stad, predikante dakloos.

Had het beter gekund? Jazeker, door direct alle verantwoordelijkheden bij de afzonderlijke kerken te leggen. Dan was de energie gaan zitten waar zij het meeste effect had gesorteerd. Iedere kerk had zich uitgedaagd gevoeld zelf met een goed toekomstplan te komen. Zo niet, dan had die kerk zelf het besluit moeten nemen zich op te heffen. Op zich geen nood, want er zijn kerken genoeg in Den Haag.

De stap die de algemene kerkeraad van de PGG nu wil zetten, namelijk een gemeenschappelijke visie formuleren, kan even problematisch worden. Inhoudelijk

De toekomst is niet aan administratieve koepels

zijn de gelovige Hagenaars oneindig divers. Er zitten zwevende spirituelen bij, maar ook geharnaste calvinisten. Zelfs binnen één kerk is de verscheidenheid groot. De gewenste eenheid kan er beter in bestaan dat de PGG zich tot de smeerolie van het kerkelijk bedrijf benoemt. Onmisbaar maar onzichtbaar. De toekomst is niet aan administratieve koepels

maar aan kleinschalige, herkenbare en geprofileerde kerken. Ook de landelijke PKN, die deze maand in de synode een visierapport bespreekt, lijkt op deze lijn te zitten.

De moraal van het verhaal: laat de PGG de verantwoordelijkheid voor de toekomst op het laagste niveau leggen. Faciliteer de ontwikkeling van afzonderlijke kerken. En laat vooral de hoop op een betere toekomst niet varen. Kijk naar succesvolle kerken. Steden blijven groeien en bloeien, maak daar gebruik van. Ook de financiële positie – de directe aanleiding voor de reorganisatie – kan weer in de lift komen. Zoals een oudkerkrentmeester bij herhaling met een knipoog betoogde: het geloof in Den Haag fluctueert altijd met de beurskoersen. Dat relativeert alle vergaderdrukte.

JAN GOOSSENSSEN

advertenties

Van Der Helm
uitvaartzorg

persoonlijke begeleiding bij uitvaarten... van mens tot mens...

070 - 335 03 97 - www.vdhuz.nl

Firma A. H. Kerkhof & Znd
Uitvaartzorg sinds 1892

Dienstverlening op maat door uitvoering van:
• levensbeschouwings- en geloofsgebruiken en individuele wensen

Uitvaartcentra
• Sorghvliet Groot Hertoginnelaan 1
• Waldeck Oude Haagweg 28
• Nootdorp Veenweg 14 of uitvaartcentrum naar uw keuze

Thuisopbaring volgens uw wensen met de juiste zorg en middelen

Groot Hertoginnelaan 227
2517 ET 's-Gravenhage
firma@kerkhof-uitvaartzorg.nl 070 345 16 76
www.kerkhof-uitvaartzorg.nl

Zorgvuldige aandacht en professionaliteit, al vier generaties een familietraditie

Engelen & Spoor
UITVAARTVERZORGING

Gericht naar uw persoonlijke wensen

Verzorgen en hulp bij verzekeringen en deposito's

Diverse uitvaartcentra beschikbaar, o.a. 'Sorghvliet', Groot Hertoginnelaan, 's-Gravenhage

Kantoor
Jan van Nassastraat 110, 's-Gravenhage

Tel. (070) 350 7000 (dag en nacht)

info@engelenenspoor.nl www.engelenenspoor.nl

JOHAN WASSENAAR
VOETBEDDEN, OP-MAAT EN SCHIENEN

Prins Hendrikstraat 132 2518 HX Den Haag 070 343 75 19
info@johanwassenaar.nl www.johanwassenaar.nl

Reinoud Schoemaker,
LETSELSCHADE ADVOCaat

Uw letsel mijn zorg
070 - 40 43 34 6

ADVOCaat@REINOUDESCHOEMAKER.NL
WWW.REINOUDESCHOEMAKER.NL

Kerken met vaste gegevens voor elke zondag

Anglican Church Arij van der Spuiweg 1 Elke zondag: 8u30 & 11h Holy Communion, 9h30 Family Gateway service. 17u Wellspring service. Maar op de 4e zondag: 9h30 idem met Holy Communion, 11h30 Morning Prayer, Anointing & Prayer for Healing, 17h Choral Evensong	American Protestant Church Esther de Boer van Rijklaan 1 9:45 am contemporary service 11:15 am traditional service	Oud-Katholieke Kerk Juffrouw Idastraat 7. 1/11 Allerheiligen Ω 15½ Requiem 8/11 16u gezongen vespers, Elke wo 12u30 viering zolderkapel.	Evangeliegemeente Morgenstond Exoduskerk Beresteinlaan 263 zo 10 samenkomst
Volle Evangelie Gemeente Vredekerk Maartensdijklaan 126, zo 10u30 NL za 19u Arabisch	Baptistengemeente Vier Heemskinderen- straat 91 10u samenkomst	Leger des Heils Ambachtsgaard 198 10u30 samenkomst met muziekcorps en zangbrigade olv Majoer Elsie Klarenbeek mmv muziekcorps en zangbrigade	
Het Apostolisch Genootschap, Loevesteinln 170 zo 9u30 samenkomst	Genootschap der Vrienden - Quakers Stadhouderslaan 8, zo 10u30 stille samen- komst	Zevende Dags Adventisten Robijnhorst 197 - op zaterdag 1 10u Bijbelstudie 11u dienst	

Taizédiensten

Buurt- en kerkhuis Bethel,
Thomas Schwenckestraat 30
Elke maandag 19.30u Taizéavondgebed
Elandstraatkerk
Elke 1e zaterdag vd maand 19.30u Taizéviering

Koningkerk Voorburg
Elke 2e zaterdag vd maand 19u30 Taizéviering
Zorgvlietkerk
Prins Mauritslaan 10 elke vrijdag 20u Taizéavondgebed

Doordeweekse diensten:
■ Aandachtscentrum Schoolstraat 18 di t/m vr 13 u stilteviering
■ Kloosterkerk elke wo 19.45 u vesperviering
■ Evangelisch Lutherse Kerk elke wo 12.45 -13 u middaggebed

Internationale Roze kerk
Tweede zondag van de maand, 17.30 uur met eenvoudige maaltijd.
Buurt- en kerkhuis Bethel,
Thomas Schwenckestraat 30
www.internationalerozekerk.nl

Protestantse Kerk, kerken per stadswijk

Stadswijken	Kerkgebouwen	Tijd	1 november Allerheiligen	8 november	15 november	22 november eeuwigheidszondag	29 november eerste Advent
Centrum Schilderswijk	Lukaskerk Om en Bij 2	10.15	ds Trinette Verhoeven Ω HA	naar de Lutherse kerk ds Trinette Verhoeven	Hilly Merx * kringviering	ds Fokke Fennema	ds Christiaan Donner met de Ekklesia
Benoordenhout Archipel	Duinzichtkerk van Hogenhoucklaan 89	10.00	ds Saskia Wevers - van der Feltz	ds Corrie van Duinen HA	ds Berit Bootsma	ds Corrie van Duinen Ω	ds Jacob Korf
Bezuidenhout	Christus Triumfatorkerk Jul. v Stolberglaan 154	10.00	ds Berit Bootsma - Gerritsen HA	ds Ruud Stiemer HD	ds Corrie van Duinen	beide predikanten Ω	ds Irma Pijpers - Hoogendoorn Alphen
Mariahoeve	Pax Christkerk Vlamburg 2	10.00 12.00	11u ! ds Teunis Vrolijk Gez dnt, geen open kerk	ds Peter Bakker HA 12u open kerk	mw G Neels Leiden open kerk	ds Peter Bakker Ω open kerk	ds Peter Bakker open kerk
Stadsdeel Laak Spoorwijk	de Oase van Meursstraat 1	10.00	ds Durkje Sikkema Ω	kringviering	ds Theo Hettema S/T	ds Renske Olden- boom Delft	ds René de Reuver
Moerwijk / Morgenstond / Zuiderpark	Marcuskerk Jan Luykenlaan 90	10.00	ds René de Reuver	ds René de Reuver HA	ds Nico den Bok Utr	ds René de Reuver Ω	ds Jan Stelwagen Leersum
Vogelwijk Bloemenbuurt	Bergkerk Daal en Bergselaan 50	10.00	naar de Maranathakerk, NB 10u30 Gez dienst	ds Axel Wicke	Sity Smedinga *	ds Martine Nijveld Ω	ds Rob van Essen
Statenkwartier-0 Duinoord Zeeheldenbuurt Regentessekwartier-N	Maranathakerk 2e Sweelinckstraat 156	10.30	ds Axel Wicke	ds IJjo Akkerman S/T	ds Martine Nijveld	ds Axel Wicke Ω	ds Martine Nijveld
	Noorderkerk Schuijstraat 9/11	10.00	ds Ruud Stiemer	ds Greet van 't Slot Zeist	ds Wim Pera Leersum	12u !! ds Ruud Stiemer	ds Ruud Stiemer
Vruchtenbuurt Bohemen	Bosbeskapel Bosbesstraat 5	10.00	dss Riemersma & Koster Ω	ds Nel van Dorp	ds Martin Koster	ds Jacob Korf	ds Nico Riemersma HA
Loosduinen Waldeck Houtwijk	Abdijkerk Willem III-straat 40	10.00 19.00	dss Verkuij & Korf Ω	ds Jan Eikelboom	ds Jacob Korf	ds Nicolle Pronk	ds Wietske Verkuij S/T
Houtwijk	Houthaghe Toon Dupuisstraat 10	10.00	ds Fokke Fennema	ds Wietske Verkuij HA	ds Henk Hemstede Leiderdorp	dr Paul Sanders Ω	ds Rinse Hanenburg
Bouwlust Vrederust Morgenstond	Shalomkerk Vrederustlaan 96	10.00	ds Nicolle Pronk	ds Marian Zebregs Valkenburg	ds Bart Schoone Poeldijk	ds Martin Koster HA	ds Nicolle Pronk
Scheveningen Dorp	Bethelkerk Scheven. Jurriaan Kokstr. 173	10.00 17.00	cand Henk Boter Ldn	ds Dennis Verboom Westerhok jeugdnt	ds Antje Groenendijk - Meindersma Ω	ds Antje Groenendijk - Meindersma Ω	ds Katrijne Bezemer
	Oude Kerk Keizerstraat 8	10.00 17.30	ds Jaap Quist Danknt naar Prinses Julianakerk	ds Jaap Quist naar Prinses Julia- nakerk	ds Frederik van Harten ds Jaap Quist	ds Jaap Quist naar Prinses Julianakerk	ds Jaap Quist Adventszangdienst
Belgisch Park Statenkwartier - W	Nieuwe Badkapel Nieuwe Parklaan 90	10.00 17.00	ds Joline van Poppel studentenpredikant	ds Charlotte vd Leest cantatedienst	ds Dick Schinkelshoek Veenendaal	ds Charlotte v d Leest Ω	ds Pieter Lugtigheid Delft
Duindorp	Prinses Julianakerk Tesselsestraat 6	10.00 17.30	ds v Harten Dankstond ds Frederik van Harten	cand ten Hoopen Da/ze ds vHarten /13u het Punt	mw ds T Bergsma Rwk mi naar Oude Kerk	ds Frederik van Harten Ω ds Frederik van Harten	ds Teunis Vrolijk Capelle mi naar Oude Kerk
Ypenburg	De Toevlucht Ln. van Hoornwijk 140	10.00	ds Attie Minnema	ds Klaas Wigboldus	ds Attie Minnema	ds Attie Minnema S/T Ω	ds Herbert Wevers
Leidschenveen	De Leidraad Harriët Freezerhof 28	10.00	ds Lenie Vollebregt	ds Theo Haitjema S/T	ds Fulco de Vries Bouwstra jeugddienst	ds Theo Haitjema Ω	ds Leon Rasser

Kerken in overige categorieën

PKN-kerken voor de hele stad	Bethlehemkerk Ln v Meerderv. 627. 4 nov Dankdag 14.30 en 19.30 u	10.00 16.30	ds Ad Vastenhou ds Laurens Vogelaar ds Vasteh / ds Vogelr	ds CA vd Graaf Ambacht ds Ad Vastenhou	ds J J Blom Almere ds Laurens Vogelaar	ds Laurens Vogel- laar Ω ds BJ vd Graaf Asd	ds Laurens Vogelaar HD ds J Noordam Drachten
	Houtrustkerk Beeklaan 535	10.30	ds Karl van Klaveren S/T	ds Marjan Driessen Ldn	pastor Kees Kok, Asd	ds Karl van Klaveren Ω	ds Gerrit de Groot
	Kloosterkerk Lange Voorhout 2	10.00 10.30	ds Margreet Klokke Ω	ds Carel ter Linden	ds Margreet Klokke HA Oogstendienst	ds Rienk Lanooij Vergevingsdienst	ds P Lootsma cantate
	Evang Lutherse Gemeente Lutherse Burgwal 9	10.15	ds Marianne van der Meij - Seinstr HA	ds Trinette Verhoeven samen met Lukask- roost	ds Marian van der Meij	Beide predikanten Ω	ds Trinette Verhoeven
	Eglise Wallonne Noordeinde 25	10.30	pasteur Karel Blei	pasteur Hartman Out	pasteur Hartman Out Sainte Cène	pasteur Hartman Out Ω	pasteur Hartman Out
Overige kerken voor de hele stad	Deutsche Evang. Gemeente Bleijenburg 5	10.30	Pf Jan Mathis	Pfrrn Suzanne Mathis - Meuret	Die beiden Pfarrer Familiengottesdienst	Pfrrn Suzanne Mathis	Pf Jan Mathis
	Doopsgezinde gemeente Paleisstraat 8	10.30	ds Jannie Nijwening Ω	Sybolt van der Meer	ds Jannie Nijwening HA	X dienst in Oldeslo	Christine Duhoux - Rueb
	Ekklesia Broewersgr. 2-K, in steeg door hek	11.00	X	Stilteviering rond Allerzielen	X	zangviering	X zie Lukaskerk
	Evang. Broedergemeente Hernhutters Chas- séstraat 1	10.00 11.00	zr Christine Welschen	zr Christine Welschen	zr Christine Welschen	zr Georgine Bendt	11u zr Chr Welschen 19u zr Bendt Candlelt
	Haagse Dominicus Th. Schwenckestraat 30	10.30	Op het licht	X	Verlangen	X	X
	Indonesisch Ned. kerk GKIN Marcuskerk, Jan Luykenln 90	13.30	ds Maria Winkler Huliselan	br Adham K Satria M A	ds René de Reuver	ds Stanley Tjahjadi Ω	cand Bettelies Westerbeek
	Kruispuntgemeenschap Hofzichtlaan 115	11.00	Vering Allerheiligen Ω	X	ds Nel van Dorp HA	X	X
	Remonstrantse kerk Ln v Meerderv. hg 955	10.30	ds Reinhold Philipp HA	ds Marina Slootmans	ds Reinhold Philipp	ds Marina Slootmans Ω	ds Reinhold Philipp
	Vrije Evang. Gemeente Malakkastraat 7	10.00	X	ds Wessel Verdonk	X	ds Wessel Verdonk	X
	Gereform. K. Vrij- gemaakt, Duinker- sestraat 11. Dankdag 4 okt. Gez dienst	10.00 17.00 19.30	ds Jasper Klapwijk HA ds Klaas van den Geest naar Morgensterkerk	ds Arnout Francke da Jasper Klapwijk	ds Arnout Francke da Jasper Klapwijk	preeklezen ds Jos Geelhoed	ds Hans van 't Hoff NGK ds Gerrit den Broeder
Ziekenhuizen	Bronovo Ziekenhuis Bronovolaan 5	10.00	ds Engelen Hulsman	pastor Jan Koeleman	ds Wilna Steenbergen	ds Engelen Hulsman	ds Wilna Steenbergen
	Haga Ziekenhuis Leyweg 275	10.00	pater Bosco Beijck	pastor Wim Hoefman	pastor Wim Hoefman	ds Saskia Wevers - van der Feltz	pastor Wim Hoefman
	MCH Westeinde Lijnbaan 32	10.00	ds Irene Visser	pastor Guido Schürmann	pastor Willy Hoogendoorn	pastor Bertus Wessel	pastor Willy Hoogendoorn
	MCH Sint Antoniusshove Banningln 1 Leidschen- dam	10.30	pastor Bertus Wessel	pastor Willy Hoogendoorn	pastor Bertus Wessel	pastor Guido Schürmann	ds Irene Visser
Parnassia	Franciscuskerk Nic. Broeckhuysenln 23	10.30	pator Henk van Breukelen	pastor Sjeff Smit	ds Roelof van Dijk	pastor Bernadette Janssens	ds Mineke Kroes
	Clarakapel Rozenbottelstraat 14	10.30	ds Robert Nangu	ds Nanda de Hoop	pastor Tomas van Driel	pastor Henk van Breukelen	ds Lenie Vollebregt
dienst met doventolk	Koningkerk B. Ingenhoeslaan 4 Vbg	10.00	ds Marijke Helderma	X	dovenmeeting Zoetermeer Heicopstraat 61	X	X

Rooms-katholieke kerken, Nederlandstalige weekendvieringen, zie verder
www.rkparochiedevierevangelisten.nl en www.rkdenhaag.nl

Centrum, Parkstr 65a, H. Jacobus de Meer- dere, zo 9u NL, 10u15 Lat., 12u15 NL, 16u vespers	Schilderswijk, Hoefkade 623, H. Martha, za 19u, zo 9u45	Haagse Hout, Wassenaarseweg 53, St. Pachaals Baylon, zo 11u	Bezuidenhout, Bezuidenhoutseweg 153, OLV van Goede Raad, za 17u30	Marlot, Bloklandenplein 15, Onbevekt Hart van Maria, zo 9u30	Zeeheldenbuurt, Elandstraat 194, H. Ignatius, zo 11u	Rijswijk, Sir Winston Churchillln 372. H. Benedictus en Bernadette, za 19u, zo 9u30
Regentessekwartier, Beeklaan 188, H. Agnes, za 20u NL; zo 09u30 NL, 12u Spaans	Valkenbos, Kamperpoeliestraat 279, Titus Brands- makerk, zo 10u30, vr 10u	Loosduinen, Loosd. Hoofdstr 4, Kerk Maria v Eik & Duinen, zo 10u, za 13u	Waldeck/Kijkduin, Aaltje Noordewier- straat 4, H. Pastoor van Ars, zo 10u30	Leyenburg, Leyweg 930, Emmauskerk, zo 10u, za 13u	Scheveningen, Scheveningsweg 233, H. Antonius Abt, za 17u., zo 10u30	Rijswijk, v Vredenburgweg 69, H. Bonifatius, za 19u, zo 11u

Deutsch: Badhuisweg 35a, Sonntags 10.30 • English: Bezuidenhoutseweg. 157, Sunday 10,00, 17.30 • Français: Stoeplaan 4 Wassenaar Dim 10.00

Symbolen: ♪ met cantorij, muziek etc; X geen dienst; * geen opgave ontvangen; ☞ zie www.kerkdenhaag.nl; ☞ voorganger met preekconsent; ✕ kerkelijk werker; Ω gedachtenis van de gestorvenen.

AGENDA: NOVEMBERMeer op kerkinderhaag.nl

Voor adressen van kerken zie pagina 6. Tips/aankondigingen voor december s.v.p. opgeven tot 13 november: redactie@kerkinderhaag.nl / kerkinderhaag.nl

Reformatieconcert

Organist Aart Bergwerff speelt werken van Buxtehude, Bach, Reger, Johann Lemckert.

Za 31 okt, 15:30 u, € 10 ■ Lutherse kerk

Requiem G. Fauré

Uitvoering met orgel, drukwindharmonium, viool, koor, solisten. Daarnaast het motet Ubi Caritas van M. Duruflé.

Zo 1, 15:30 u ■ Oud-katholieke kerk

Allerzielen in't licht

Herdenking van alle overledenen op begraafplaats St. Jozef. Met fakkelvuur, muziek door Deo Sacrum ('Paradisum'), een meditatie van pater Richard.

Ma 2, 19 u ■ Maria van Eik en Duinen

Capella Sine Nomine

Concert in het teken van Allerheiligen.

Ma 2, 20 u ■ O.l.v. Hemelvaartkerk

Gedachtenisviering

Rondom Allerzielen. M.m.v. het Gregoriaans Koor. Org. De Zinnen.

Ma 2, 19 u ■ Christus Triumfatorkerk

Muzikale buurtkoffie

Lichte klassieke muziek met Loes van Hemert, piano, Otto Bentinck, hobo en Rata Kloppenburg, cello.

Woe 4, 10-12 u ■ Maranathakerk

Eten en leren

Na een diner geeft theoloog Reinhold Philipp een lezing over de betekenis van het Avondmaal in de evangeliën en vroegste kerken.

Vr 6, 18-20:30 u, € 15. Opgave: (070) 325 07 79.

Collegedag

Over individualisering en secularisering. Sprekers: dr. Stijn Latré (Universiteit van Antwerpen, redacteur van 'Radical Secularisatie?') en dr. Friso van Houdt (Erasmusuniversiteit). Org. De Zinnen.

Za 7, 10-15:30 u, € 20 (met lunch) ■ Christus Triumfatorkerk, opgave: dezinnen.nl

Anthon van der Horst

Geerten van de Wetering en Harmen Trimp spelen het complete oeuvre van componist, organist en eminent Bach-kenners dr. Anthon van der Horst (1899-1965).

Za 7 en 21, 16-17 u ■ Kloosterkerk

Carmina Burana

Meesterwerk van Carl Orff door philharmonisch koor Hagacantare o.l.v. Danny Nooteboom.

Za 7, 20 u, € 17,50 ■ Lutherse kerk

Gregoriaanse vesper

Avond voor bezinning, meditatieve muziek, ontmoeting, een drankje. Org. De Zinnen.

Zo 8, 17:30-18:15 u ■ Christus Triumfatorkerk

Familiehaat in Bijbel

Serie over familieperikelen in het Oude Testament. Deze maand: debroederlijke

strijd om de liefde van een vader ('verloren zoon').

Ma 9, 14:30-16 u ■ Remonstrantse kerk

Paus Franciscus

Bernd Hagenkord, directeur van de Duitstalige Radio Vaticana en goed ingevoerd in Vaticaanse kringen, geeft met anderen zijn visie op Franciscus' pauspolitiek. Org. De Zinnen.

Di 10, 19:30 u ■ Christus Triumfatorkerk

Schrijfworkshop

Renske Visser geeft een schrijfworkshop. Je leest teksten en schrijft met tips een gedicht of proza, in stilte.

Di 10 nov en 8 dec, 20-22 uur. Opgave: renskevi@xs4all.nl

Mooi gedicht, goed gesprek

Poolse kunstenaar Wyslawa Szymborska schreef gedichten over alledaagse en grotere levensthema's. Avond met ds. Martine Nijveld.

Di 10, 20 u ■ Maranathakerk

Gezellig diner

Eens per maand met jong en oud.

Woe 11, 17 u, € 5 ■ Maranathakerk, opgave: (070) 355 73 56.

Vindplaats van hoop

Hoop doet leven. Lezing door prof. Oliver Bennet (culturele politiek) en prof. Erik Borgman (theologie van de religie). Organisatie: DeZinnen.

Vrijdag 13 november, 14 uur, € 10. ■ ProDemos, Hofweg 1A. ■ Opgave: dezinnen.nl

Thomas Merton en dialoog

Lezing over het interreligieuze dialoogwerk van trappist Merton. Door dr. Annewieke Vroom (VU). Org. De Zinnen.

Za 14, 14-16 u, € 8 ■ Boeddhistisch Centrum Haaglanden, Oulebomen 55. Opgave: dezinnen.nl

Albert Brussee

Recital door concertpianist en docent Albert Brussee, met werken van de Haagse componist Bernhard van den Sigten-

horst Meyer (1888-1953). Muziek in impressionistische stijl.

Zo 15, 17-18 u ■ Maranathakerk

Docu: Sacro Gra

Regisseur Gianfranco Rosi legde het leven vast aan de Romeinse ringweg, 'il Grande Raccordo Anulare'. De docu won, als eerste ooit, de Gouden Leeuw voor Beste Film in Venetië. Film met na-gesprek. Org. De Zinnen.

Woe 18, 19:30-22:15 u, € 6 ■ Christus Triumfatorkerk

Van lezen word je ander mens

Hoe komt het dat een boek kan troosten? Waar zit de kracht in van een boek waarnaar je steeds terug grijpt? Voordracht ds. Martine Nijveld over lezen door de eeuwen heen.

Woensdag 18 november, 14:30 uur ■ Maranathakerk.

Orgelconcert

Italiaan Gabriele Giunchi speelt werken van o.a. Bach en Mendelssohn.

Zo 22, 13:30 u ■ Vredekerk, Maartensdijklaan 126

Theo Logica

Lichtvoetige netwerkvond met verdieping voor theologen, pastoraal werkenden, belangstellenden. Gastspreker: Trinetta Verhoeven, president Evangelisch Lutherse Synode. Org. Haagse Gemeenschap van Kerken, De Zinnen.

Ma 23, 20 u, € 5 ■ 'De kamer hiernaast', Anna Paulownaplein 1

TeeCafee

Gezellige bijeenkomst met thematisch gesprek. TeeCafee staat voor: tegen eenzaamheid.

Do 26, 14-16 u ■ Bethel

Bach en zoste eeuw

Orgelconcert door Arjan de Vos. Op het Mense Ruitorgel klinken werken van Bach en van twintigste-eeuwse componisten.

Vrij 27, 20:15 u, € 7,50 ■ Maranathakerk

Mollige engel in lutherse kerk

Dat engelen geen vleugels hoeven te hebben, bewijst deze fluitspelende cupido-achtige figuur. Hij staat bovenop het Bätzorgel in de lutherse kerk van Den Haag. Het orgel is in 1762 gebouwd, waarbij onderdelen van een eerder orgel zijn gebruikt, uit de kerk die voordien op dezelfde plek stond. De ornamenten – de engelen en koning David met de harp, die bovenop in het midden prijkt – zijn in 1762 vervaardigd door Andries Everhardt Francke (geboren in 1717). Ze zijn, net als het interieur van de kerk, in Lodewijk V- of rococostijl.

Avond 'kerken' en lekker eten

Schuif aan met bezoekers van verscheidene kerken voor een lekker diner en een goed gesprek. Een gezellige gelegenheid om al je vragen te stellen over geloof en kerkbezoek.

DONDERDAG 12 NOVEMBER, 18-19:30 UUR, € 7,50. CHRISTUS TRIUMFATORKERK.

BIJBELS QRS ZANDSTRALEN

'Het staat verkeerd in de krant!' riep ik in 1986 tegen mijn vader. Boven de rouwadvertentie van mijn opa stond: 'Want God onze Heer die ons mild, bestraalt als zand, beschermt als schild, zal in genade ons verhogen.' We waren pijnlijk getroffen. De krant werd gebeld en de volgende morgen stond het er goed: '...bestraalt als zand, ...'. Veel later ging ik 'de fout' mooi vinden. Zandstralen – een manier van geveelreining – komen hard aan, maar daarna is je huis weer stralend, als nieuw.

Uitgedaagd om iets te zeggen over hoe en waar onze overledenen zijn, zegt Jezus: 'Zij zijn als engelen in de hemel.' (Marcus 12) Jezus geeft alle overledenen een engelenstem. Ik ben me daarbij voor gaan stellen dat al die stemmen ook meedoen met de engelenzang van de Kerstnacht: 'Eer aan God in de hoge, en vrede op aarde, in de mensen een welbehagen.' Hemelse stemmen die eer geven aan God-het-Levende-Woord, op aarde

vrede zien komen, en mensen toezingen die bemind en gewild zijn en dat ook voelen.

'Engel' betekent letterlijk 'boodschapper'. Jezus' woorden dagen mij uit om van een overleden geliefde te bedenken welke boodschap hij of zij – als engel – aan mij te zeggen heeft. Soms weet je dat direct. Het kan ook zijn dat het is opgeschreven in een brief of boek of in je poëziealbum of vriendenboekje. Misschien duurt het lang voordat je een goede boodschap hebt gevonden en gehoord.

Het kan ook zijn dat de stem van een overledene niet altijd een plezierige stem is. Moeder of vader namen het misschien te weinig voor jou op als kind, juist toen dat zo nodig was omdat je onrecht werd aangedaan. Of ze hebben veel verwijtende of kwetsende dingen gezegd of gedaan. Goed mogelijk dat dan de herinnering aan hen en aan hun woorden eerder een verzwakkende

kracht dan een versterkende is. Dan kan het helpen om die ouder die jou geen recht deed, genadig te plaatsen in haar of zijn familiegeschiedenis en cultuur. En van daaruit kun je proberen je voor te stellen dat die stem nu, gezuiverd, tegen jou zegt: 'Gevangen was ik in schaamte, in verbittering, in afgunst, in vrees, vanwege een belangenstrijd, vanwege onwetendheid. Lief kind, dat spijt me zo. Jij was onschuldig maar ik toen niet. Maak je vrij van mijn eerdere woorden en daden die je beschadigden. Trek je op aan anderen die jij ervaart als steun en kracht in je leven. En die tot je zeggen: Weet jezelf bemind en gewild, geloof in vrede op aarde, geef gewicht aan een Hemel-vol-geveugelde-woorden.'

Als een engel stralend verschijnt, klinkt vaak eerst: 'Wees niet bang.' Alsof het eerste treffen met hun licht ook pijnlijk kan zijn. Als zandstralen. Eppie Dam schrijft, op muziek gezet door Hindrik van der Meer:

Heer, als wij door u zijn gezonden uit onze beklemming vandaan, laat ons dan aan niets zijn gebonden dan met mensen te zijn begaan. Geef ons gevleugelde woorden te spreken, opdat gevleugelde daden doorbreken de grenzen van ons bestaan.

MARTIN KOSTER

Martin Koster, predikant in de Bosbeskapel, en John Batist, emeritus pastoraal werker bij de Antonius Abt, schrijven om beurten een aflevering van deze theologische rubriek. De titel is een knipoog naar het befaamde boek Bijbels ABC van K.H. Miskotte.

COLOFON

KERK IN DEN HAAG MAANDBLAD
WWW.KERKINDENHAAG.NL WEBSITE

November 2015, jaargang 19, nr. 180

Uitgave van de Protestantse Gemeente te 's-Gravenhage, de Evangelisch-Lutherse Gemeente Den Haag, de Gereformeerde Kerk van 's-Gravenhage-Oost en de Rooms-Katholieke Stadsstichting Vliethaghe.

Contact:
redactie@kerkinderhaag.nl
Tel. 06 30 16 48 20
Parkstraat 32, 2514 JK Den Haag

Hoofdredacteur: Jan Goossensen
Eindredacteur: Robert Reijns

Redactie: Margot C. Berends (tekstredacteur), Rob van Essen, Hans Hemmes, Bas Kromhout, Rienk Lanooy, Joline van Poppel, Claartje Vinkesteyn, Irna van der Wekke, Marijke Witteman.

Redactionele medewerkers: Henk Baars (Stek), Jaap van den Berg (kerkdiensten), Jan Eijken, Paul Schott, Margriet Quarles van Ufford (PGG).

Overige medewerkers: Rogier Chang (fotografie), Eric van den Berg (website), Pieter van Schouwenburg (vormgeving).
Druk: Opmeer Drukkerij bv.

ADVERTENTIES:

WWW.KERKINDENHAAG.NL
E-MAIL: INFO@KERKINDENHAAG.NL
TEL. KANTOORUREN: 06 123 130 53.

Los postabonnement:
€ 19,50 per kalenderjaar (10 nummers).
Opgave: info@kerkinderhaag.nl
Giften: IBAN NL35 INGB 0007 7749 10

Conferentie over dialoog en vredeswerk

Zonder dialoog geen betere wereld, stellen vredeswerkers vaak. Wie bij 'dialoog' simpelweg denkt aan een begripvol gesprek, mist de rijke meerdimensionaliteit van dat woord. Het internationale studentenpastoraat (ISC) houdt een conferentie over de uiteenlopende uitingsvormen van dialoog. Hoofdtoespraak door theoloog en islamdeskundige Willem Jansen.

ZATERDAG 14 NOVEMBER, 10-17 UUR.
INSTITUTE OF SOCIAL STUDIES,
KORTENAERKADE 12. OPGAVE, INFO:
WALTRAUT.STROH@WFSTROH@XS4ALL.NL. VOLLEDIG PROGRAMMA:
KERKINDENHAAG.NL.

Cursus 'Dansen uit Israël'

Na herhaald succes wordt in de Bosbeskapel weer een cursus 'Israëlsch dansen' gegeven, aan de hand van oudtestamentische verhalen. Met muziek en toelichting.

MAANDAG 2, 9, 23 EN 30 NOVEMBER; 20-22 UUR.

Troubadour

TROUBADOUR MARTIJN BREEMAN ZINGT MAANDELIJKS EEN LIED, TE BELUISTEREN OP KERKINDENHAAG.NL.

Toen ik je graf bezocht

Ik heb, toen ik je graf bezocht,
een merel horen zingen.
Het stemde mij melancholiek;
zijn wijsje klonk als filmmuziek
bij mijn herinneringen.

Ik heb, toen ik je graf bezocht,
de bloemen op zien komen.
Ze braken in de lente door
en vormden zo een prachtdecor
voor mijn vervlogen dromen.

En ook al klinkt de merel niet zo mooi meer als te voren
– zijn wijsje is in mijn bestaan soms net een valse noot –
al hebben alle bloemen toch iets van hun glans verloren;
ze tonen dat er leven is, een leven na jouw dood.

Ik heb, toen ik je graf bezocht,
de wereld horen zeggen,
dat toch het leven verder gaat
en dat ik – ook al ben ik kwaad –
mij daar bij neer moet leggen.

Engelen in jeneverbes-
struikwortels

In de galerie van de oud-katholieke kerk exposeert kunstenaar Ela Venbroek-Franczyk houten engelen. De opening wordt gevierd met een ritueel moment in de oud-katholieke kerk zelf, met onder meer de gregoriaanse versie van de engelenpsalm 91. Daarna gaat het in optocht naar Galerie 44, waar de receptie is. Inspiratie voor haar engelen deed Ela op tijdens haar jeugd en opleiding in Polen. Als kind al zag ze in wortels van jeneversbesstruiken in de bossen rond Kraków engelachtige creaties. Op 6 december is een themaviering in de oud-katholieke kerk gewijd aan engelen. De kunstenaar is daarbij aanwezig.

VESPER: 28 NOVEMBER 16 UUR. EXPOSITIE:
MOLENSTRAAT 44.

Met 160 Haagse parochianen op pelgrimstocht

'In Lourdes werd ik diep van binnen blij'

INTERVIEW Parochie Maria Sterre der Zee huurde een vliegtuig en reisde eind september met 160 pelgrims naar Lourdes. Drie bedevaartgangers vertellen wat hun ervaringen zo bijzonder maakte.

Mervin Livingstone (57), kerk: H. Willibrord
'Ik was nooit van plan om naar Lourdes te gaan. Ik was er zelfs huiverig voor, want ik reis nooit in grote groepen. Mijn vriend en een diaken van de parochie hebben me overtuigd om toch te gaan. Het bleek een goede keuze. Ik zat de laatste tijd in een dip, maar in Lourdes werd ik diep van binnen blij. Het was net alsof ik daar hoorde te zijn.

Op een middag stond ik met iemand te praten,

Mervin Livingstone gaat voor in de processie.

toen me ineens werd gevraagd of ik tijdens de internationale processie het kruisbeeld wilde dragen. Ik kon het haast niet geloven, ik ben heus

'Ik had het gevoel dat we iets goeds tegemoet liepen'

geen voorbeeldige gelovige. Maar ik heb het gedaan voor mijn parochie. Ik liep voorop met het kruisbeeld en ik zag een zee van mensen achter me aan komen. Diezelfde avond liepen we ook

mee tijdens de lichtprocessie met kaarsjes, dat was een hoogtepunt. Ik had het gevoel dat we iets goeds tegemoet liepen.'

Anouk Rotteveel (27), kerk: H. Antonius Abt

Anouk Rotteveel.

'Overdag kun je bij de Lourdesgrot de mensen niet tellen, zo druk is het er. Maar wij zijn met een groepje jongeren om half twaalf 's avonds naar de grot gegaan. Er was bijna niemand, we zijn op de bankjes gaan zitten voor het Maria-beeld. We konden daar in alle rust bidden,

'Ik ben een nuchter mens, maar dit was bijzonder'

kaarsjes opsteken en nadenken. Ik ben een nuchter mens, maar dat was een bijzonder moment.

Ik hoopte in Lourdes wat rust te vinden. Dat is niet helemaal gelukt, maar toch merk ik wel een verandering. In Lourdes voel je je veilig, het is er vredig. En dat we samen als parochianen op reis waren, heeft ons als groep veel gebracht. Zo hebben we de grote kruisweg gelopen, terwijl een van de jongeren uit onze groep in een rolstoel zat. We hebben haar helemaal mee naar boven

genomen en dat was best zwaar, we moesten echt duwen en trekken. Maar het is gelukt.'

Georgette Heijstek (69), kerk: H. Willibrord

'In eerste instantie vond ik het gewoon gezellig om met een groep uit de kerk naar Lourdes te gaan. Maar uiteindelijk heeft het meer met me gedaan dan ik had verwacht. Ik ging met een gigantisch vol hoofd op reis. En dan kom je daar in die prachtige Pyreneeën terecht, waar al die bronriviertjes stromen, ik heb zelfs nog met bloete voeten in het water van de Gave gestaan. Dat je met zoveel gelijkgestemde zielen op zo'n plek bent, is bijzonder. Mensen hadden van tevoren tegen me gezegd: 'Al die commercie daar, dat is toch niks'. Maar ach, die paar beeldjes die ze daar verkopen, wat maakt het uit. Lourdes bracht me ontspanning. Wat veel indruk maakte

'We zaten buiten, af en toe hoorde je een ezel balken'

Georgette Heijstek.

was een uitstapje naar Cité Saint-Pierre, een ont-haalcentrum voor de armen en mensen in nood. De mis die we daar hadden was indrukwekkend. Terug naar de basis, voor mijn gevoel. We zaten in de buitenlucht, af en toe hoorde je een ezel balken. Ik kan me voorstellen dat mensen steun, warmte en kracht vinden in Lourdes, en dat die plek je sterkt.'

ELLEKE BAL

Engelen voor en achter
in de Antonius Abt

De twee bronzen engelen die de bezoekers van de H. Antonius Abtkerk in Scheveningen verwelkomen, stonden vroeger in de Lourdeskerk. Deze andere Scheveningse kerk (gebouwd in 1925) is tien jaar geleden gesloten. Voor de hiernaartoe verhuisde parochianen is het fijn dat ze pontificaal aan het begin van het middenpad staan.

De Antonius Abt is uit dezelfde periode, vol rijke versieringen in art decostijl. De buitenkant van de kerk mocht in het protestantse Scheveningen niet als rooms-katholiek opvallen. Des te fraaier is de binnenkant. Deze aanbeddende engelen zijn geschilderd op de rand van de apsis. De apsis zelf is één groot mozaïekkunstwerk.

Samira Bouchibti over
haar leven

Voormalig PvdA-Kamerlid Samira Bouchibti, geboren in Marokko, schreef *De islam, de moslim en ik* (2012). Ze vertelt openhartig over haar ervaringen als jonge migrant in Nederland, over het leven van haar ouders hier, en over de integratieproblematiek.

WOENSDAG 25 NOVEMBER, 20 UUR, € 5.
REMONSTRANTSE KERK.

COLUMN

ENGELNSTOF

ENGELNEMEDITATIES. BESCHERM-engelen. Engelenmuziek. 'De Engelen-gids (Alles wat u altijd over engelen heeft willen weten). Leren werken als Engelen-therapeut. Engelenkaarten. 'Alle Engel Aura Essences zijn met de hand gemaakt en door de Engelen en Aartsengelen geënergetiseerd en verzegeld.' Engelencoaches. Engelenraden. 'Vraag raad aan de engelen – magische kaartjes boordevol hemels advies.'

Anno 2015 zijn engelen nog steeds, of misschien wel opnieuw populair. De krachten van moderniteit en secularisatie hebben niet kunnen verhinderen dat zo'n veertig procent van de Nederlanders in het bestaan van engelen gelooft. Van de Amerikaanse bevolking gelooft een meerderheid dat zij in hun leven worden bijgestaan door beschermengelen. In de traditionele kerken leiden engelen een wat

besmukt bestaan, maar daarbuiten fladderen zij vrij en vrolijk rond in het brede domein van spiritualiteit en zelfontplooiing. Daarnaast duiken engelen als personage of als stijlfiguur regelmatig op in romans, popsongs, advertenties en films.

De hervormde predikant L.F. de Graaff heeft nog eens een heel proefschrift gewijd aan 'De verdwijning van engelen uit kerk en theologie'. Hij betreurde dat zeer en pleitte hartstochtelijk voor hun terugkeer. Maar ondertussen zweven de engelen verder, tussen hemel en aarde, tussen religie en seculariteit, tussen beeldspraak en tastbare werkelijkheid. Ik herinner me nog mijn verbijstering, toen – het was begin jaren tachtig – in de Vara-talkshow van Sonja Barend allerlei gasten, de meesten zonder enige binding met kerk of geloof, vrijuit spraken over hun ervaringen met beschermengelen. Dit naar

aanleiding van de publicatie van de Haarlemse arts H.C. Moolenburgh over 'Engelen, als beschermers en helpers van de mensheid'. Waarom is het engelengeloof zo populair? Ik denk dat juist met het tanen van de macht en invloed van de gevestigde kerken allerlei geloofselementen 'vrij' zijn gekomen en min of meer los door het luchtruim zweven, grijpbaar voor wie maar wil. Je kunt in engelen geloven zonder het hele pakket kerk en christendom er bij te hoeven nemen. 'Modulair geloven' noemt men dat. Het engelengeloof past goed bij een geïndividualiseerde leefstijl. Engelen helpen mensen in moeilijke tijden of redden hen uit gevaarlijke situaties, zo gelooft men. We hebben allemaal wel eens in het verkeer meegemaakt dat het maar een (engelen-)haartje scheelde of we waren er geweest. Niet weinigen denken, dat er op dat moment een beschermengel in de buurt was. En sommigen zijn er zelfs van overtuigd, dat zij die engel ook daadwerkelijk gezien, gehoord of gevoeld hebben.

Van de KRO-serie 'Wonderen bestaan' van een jaar of tien terug herinner ik me nog het verhaal van een jongen die na een avondje stappen de laatste trein naar huis probeert te halen. De kortste route naar het station is via de spoorbaan, maar dan doemt ineens de trein voor zijn neus op. Hij is er geweest, denkt hij, maar dan pakken twee sterke handen hem op en zetten hem veilig op het perron. Om zich heen kijkend, ziet hij niemand. Een engel, concludeert hij. Echt gebeurd of overspannen verbeelding? Geen idee, maar als mensen dit geloven, dan heeft het impact op hun leven. En daarom neem ik dit als socioloog serieus.

HIJME STOFFELS

HAGENAAR HIJME STOFFELS IS HOOGLEERAAR GODSDIENSTSOCIOLOGIE AAN DE VRIJE UNIVERSITEIT TE AMSTERDAM.